

УДК 37.091.04

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.34.318136](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.34.318136)

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

ORCID: 0000-0003-4408-2653

ОЛЕКСІЙ СЕДАКОВ

ORCID: 0009-0007-6321-518X

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЧАТКОВИХ ЕТАПІВ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ А. МАКАРЕНКА

Стаття присвячена системному висвітленню та узагальненню відомої на даний час документально підтвердженої біографічної інформації щодо початкових етапів управлінської педагогічної діяльності видатного українського освітянина А. Макаренка. Факти професійної біографії А. Макаренка демонструють низку особливостей його управлінського дебюту: відсутність можливості цілеспрямованого формування комплексу базових знань, навичок та уявлень в царині професійного управління; вкрай несприятливі соціально-політичні умови професійної діяльності, пов'язані з військовими діями, руйнацією багатьох соціальних і господарських інституцій, частою зміною влади, важкими матеріальними нестатками тощо; різнохарактерність типів адміністративних посад. На всіх зазначених посадах А. Макаренко як правило демонструє активну професійну позицію, регулярно виступає з організаційними і педагогічними ініціативами, виявляє інноваційне мислення. Систематизація біографічного матеріалу закладає підвалини подальшого системного аналізу одиничного, загального і специфічного аспектів професіогенезу А. Макаренка, створює певні перспективи для більш глибокого вивчення цілісної феноменології його творчої особистості.

Ключові слова: педагогічна біографістика, професіогенез педагога-управлінця, А.Макаренко, біографічне макаренкознавство, Крюківське залізничне вище початкове училище, Полтавське міське нижче початкове училище імені Куракіна, Полтавський губернський відділ народної освіти

Постановка проблеми. У сучасній науці для визначення й опису життєвого шляху видатного освітнього діяча використовуються різні поняття. Відомий вітчизняний історик педагогіки О. Сухомлинська, наприклад, вважає термін “педагогічна персоналія” таким, що найбільш адекватно відображає і сам феномен, і дослідницький процес. Науковець підкреслює: якщо в центрі моделювання педагогічної думки перебуває аналіз життєвого і творчого шляху педагога – творчої особистості, носія ідей, то педагогічна персоналія має включати: 1) життєпис педагога (“особистісна” історія); 2) власний, особистісний підхід до розгляду педагогічного процесу (моральний, етичний зміст творчості); 3) предметний підхід (включеність або не включеність у тогочасний педагогічний процес); 4) ідейно-соціальні, культурницькі засади (розмаїття зв'язків з епохою, міра їх впливів на педагогічні погляди) (Сухомлинська, 2001, с. 13).

Як найбільш ефективний шлях до висвітлення педагогічних персоналій О. Сухомлинська обґрунтовує так званий біографічний підхід, який допомагає знайти причини появи й розвитку педагогічних ідей у різних фактах біографії діяча, розкрити сутнісні, “знакові” моменти, що стоять за ними, побачити за нагромадженням емпіричних фактів певні закономірності. Крім того він дає можливість враховувати особливості психічного й фізичного стану педагога, тобто впливу його психофізіології на напрям педагогічних поглядів (Сухомлинська, 2001, с. 14).

Указаний підхід заклав підвалини такого напрямку наукових досліджень, як *педагогічна біографістика*. Один із провідних спеціалістів цієї галузі, проф. Н. Дічек (Дічек, 2001, с. 16), наголошує на тому, що біографічна розвідка, як джерело й метод історичного, соціологічного, історико-педагогічного, літературного і т. д. пізнання, є надзвичайно поширеним у світовій науці інструментом актуалізації гуманістичного вектору існування цивілізації. Тож один із найпродуктивніших методологічних шляхів об'єктивізації історії України – надзвичайно важливого зараз суспільно-наукового завдання – може пролягати саме через створення портретів визначних творців цієї історії. Останнє стосується і видатних діячів вітчизняної освіти, пошуково-аналітична робота щодо життєдіяльності яких сприяє нагромадженню й систематизації такого фактологічного матеріалу, який згодом дасть змогу вийти на узагальнюючі висновки й теоретичне осмислення розвитку освітньо-культурного процесу в Україні. Таким чином, помічене останніми роками зростання історико-педагогічних біографічних розвідок є явищем, об'єктивно зумовленим загальним розвитком державотворення і внутрішніми потребами

історико-педагогічної науки, “яка відтворює сам хід історії через наукові біографії її творців і накопичує необхідну критичну масу знань для наступних історичних реконструкцій”.

Н. Дічек говорить, що вивчення такого явища, як педагогічна особистість має поєднувати індивідуальний та історико-соціологічний підходи. Перший, який широко застосовується в західній науці, дає можливість уникати нівелювання ролі непересічної особи, виокремлювати самотнє одиначне, притаманне їй, з метою визначення змісту духовного життя, глибшого проникнення у світ її педагогічної творчості. Другий, спираючись на поглиблений аналіз біографічної джерельної бази, дає панораму розвитку особистості, а особливо – її педагогічних поглядів, у контексті розгортання історичного процесу, у взаємовідносинах із соціумом, у впливах педагогічних реалій на вибір шляху в педагогіці. Окрім того, у сфері педагогічної біографістики мають діяти методи і методики пізнання педагога як особистості в історико-педагогічному процесі, що передбачають залучення до наукового дослідження методик, вживаних в соціології, філософії і психології. Це дасть змогу вийти за межі опису життя і творчості освітнього діяча і сприятиме перетворенню біографії на науку про персоналію освітнього простору (Дічек, 2005, с. 323-324).

Подібний підхід у розробці спадщини видатного українського педагога А. Макаренка передбачає всебічний аналіз його творчої феноменології з точки зору мети і засобів розвитку особистості професіонала взагалі та професійного становлення педагога-управлінця зокрема. З'ясування змісту і соціальних обставин професіогенезу А. Макаренка-керівника не лише дозволяє об'єктивно аналізувати його життєдіяльність як унікальний феномен, але й забезпечує можливість на основі історико-біографічного матеріалу виокремлення важливих чинників розвитку освітнього менеджера-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження етапів професійного становлення А. Макаренка і як вихователя, і як освітнього керівника неодмінно фігурувало серед завдань кожного із українських та закордонних біографів педагога-письменника. Свій внесок у вирішення пов'язаних з цим питань свого часу зробили М. Библюк, М. Гетманець, А. Драйер-Хорнінг, О. Левін, Ф. Науменко, М. Ніжинський, М. Окса, Г. Хілліг та ін. Документальні відомості щодо роботи А. Макаренка на чолі Полтавської/Харківської трудової колонії імені М. Горького опубліковані в полтавських і харківських збірниках документів та матеріалів. Багато уваги вивченню фактів творчих пошуків педагога-письменника приділила керована Г. Хіллігом лабораторія “Макаренко-реферат” Науково-дослідного інституту порівняльної педагогіки Марбурзького університету імені Філіпа (ФРН). Однак при всьому розмаїтті аналітичних оцінок кульмінаційних етапів діяльності Макаренка-керівника залишаються мало дослідженими його перші кроки на цьому шляху.

Мета даної розвідки полягає у системному висвітленні та узагальненні відомої на даний час документально підтвердженої біографічної інформації щодо початкових етапів управлінської педагогічної діяльності А. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. В сучасному біографічному макаренкознавстві початок першого етапу управлінської діяльності А. Макаренка здебільшого пов'язують з літніми місяцями 1917 року, коли після закінчення Полтавського учительського інституту він повертається до рідного містечка Крюкова, правобережної частини Кременчука, і обіймає посаду інспектора (в сучасному розумінні директора) новоперетвореного Крюківського залізничного вищого початкового училища – саме того освітнього закладу, де дванадцять років тому він починав свій педагогічний шлях. Суперечливу для радянських макаренкознавців тему про точну дату старту управлінської кар'єри А. Макаренка порушує у своїх спогадах його брат Віталій Семенович: він доводить, що Антон вступив на цю посаду саме влітку 1917 р. (Makarenko, 1985, с. 58, 136, 191), а не наприкінці року, як стверджують деякі вчені (Ніжинський, 1958, с. 24).

Аналіз становлення А. Макаренка як освітнього управлінця в контексті сьогоднішніх моделей професійного розвитку менеджера дає можливість визначити таку важливу негативну обставину, як відсутність в його біографії “пропедевтичного” етапу цього тривалого і складного процесу. Іншими словами, менеджер-початківець А. Макаренко до отримання першої в своєму житті керівної посади був фактично позбавлений можливості цілеспрямованого набуття базових знань, навичок та уявлень в царині професійного управління, оскільки серед переліку навчальних дисциплін учительського інституту фактично відсутня відповідна складова.

Попри це А. Макаренко успішно опановує новий для нього тип професійної діяльності: налагоджує роботу школи, формує учнівський колектив, заповнює педагогічні вакансії, вирішує безліч організаційних і господарських завдань. Цей період докладно розкритий у спогадах Віталія Макаренка, який, будучи щойно демобілізованим із армії, отримав в училищі місце вчителя фізичної культури, малювання і математики (Makarenko, 1985, с. 58-67).

Умови Радянсько-української війни, руйнації багатьох соціальних і господарських інституцій, частоті зміни влади надзвичайно ускладнюють перший управлінський досвід А. Макаренка. Попри це, на кінець жовтня 1917 року в закладі вже був сформований колектив викладачів і налагоджений навчальний

процес. Серед підлеглих А. Макаренка були навіть двоє вчителів із освітою, вищою, ніж у нього – випускники університету В. Крилов та М. Кемов (Макаренко, 1985, с. 59, 191).

Особливості військового часу, крайні матеріальні нестатки, що переживало училище, за словами брата, відсунули суто педагогічний аспект діяльності А. Макаренка на другий план. Припускаємо, що саме у ці роки активно формуються головні складові адміністративно-господарських компетенцій А. Макаренка-керівника. Перш за все він разом із інспектором залізничних училищ, який прибув із правління Південної залізниці, у червні 1917 року реорганізував Крюківське двокласне залізничне училище у вище початкове (Макаренко, 1985, с. 136). Пізніше йому вдалося значно поліпшити одяг своїх учнів: скориставшись зміною влади від гетьмана П. Скоропадського до С. Петлюри, А. Макаренко у кривківському інтендантстві зміг отримати цілий вагон різного одягу: 300 козушків, 300 пар валянок, гімнастерки, чоботи, черевики, шинелі, теплу білизну, обмотки, ремені, підшви тощо (Макаренко, 1985, с. 59-60, 182).

У 1918 році А. Макаренко підтримав починання свого брата і сприяв утворенню в училищі учнівського торговельного кооперативу, який постачав учнів канцелярськими товарами за низькими цінами. Випадок цікавий тим, що історія цього об'єднання була першим прикладом підтримки А. Макаренко управлінської ініціативи вихованців, оскільки в основу організаційної структури кооперативу були покладені принципи дійсного учнівського самоврядування: із учнів були обрані правління кооперативу, його касир і навіть ревізійна комісія. Завдяки активності правління всі члени кооперативу (90% учнівського колективу) мали вдосталь чудової якості зошитів, папір для креслення, готовальні, лінійки, трикутники, олівці тощо. За ініціативою того ж Віталія Макаренка в училищі з виховною метою були введені військовий стрій, прапор і духовий оркестр. Педагогічний ефект цих нововведень тоді остаточно переконав А. Макаренка в їхній доцільності (Макаренко, 1985, с. 60–62). Про інші форми позакласної діяльності молодого інспектора можна дізнатися із спогадів деяких його учнів. Так, С. Ільченко докладно розповідає про дуже популярну серед дітей вигадану А. Макаренко рухливу гру в "переможця".

Окрему сторінку історії Крюківського вищого початкового училища цього періоду становить організація навесні 1919 року **1-ї трудової дружини**. Ідею такого починання А. Макаренко, можливо, сприйняв із досвіду руху в Російській імперії за створення сільськогосподарських робочих бригад школярів, які мали замінити собою мобілізованих у роки Першої світової війни селян. Для трудової дружини було орендовано великий занедбаний сад батька подруги А. Макаренка Єлизавети Григорович священика Ф. Архангельського, а всі учні і педагоги розподілені на загони (городники, садівники, бджолярі, охорона тощо). Для надання дружині організаційної завершеності були прийняті деякі елементи бойскаутизму. Але оскільки бракувало грошей для купівлі бджіл, а до того ж, і фруктові дерева в саду виявилися здичавілими, майже всі члени дружини стали городниками. Активний член дружини Віталій Макаренко у спогадах говорить про загальний неуспіх з об'єктивних причин цього підприємства з організаційного, економічного і педагогічного боку: за його словами, переважна більшість учнів і вчителів або не хотіла брати участь у роботі дружини, або не змогла, оскільки працювала на власних городах, проживала далеко від Крюкова тощо. До серпня у дружині залишилося лише 25–30 найвідданіших членів, були зібрані дозрілі овочі й роздані запрошеним батькам учнів та вчителям (Макаренко, 1985, с. 66-67, 184).

Певні дані вказують на те, що на початку 1918 року при училищі були організовані спеціальні вечірні курси для дорослих, на яких викладав і сам А. Макаренко (Ніжинський, 1967, с. 31). Дослідник наводить також факт, який ще не отримав у макаренкознавстві надійного підтвердження: у період керівництва Крюківським вищим початковим училищем А. Макаренко начебто обирається членом колегії Кременчуцького міського відділу народної освіти. Якщо це свідчення відповідає дійсності, то початковий досвід діяльності А. Макаренка у місцевих органах влади треба пов'язувати ще з кривківським періодом його життя.

Прагнення працювати у великому, принаймні, губернському місті, вочевидь, ніколи не полишало А. Макаренка. Вже починаючи завідувати Крюківським залізничним училищем, 9 вересня 1917 року, він звертається до директора Полтавського вчительського інституту із проханням призначити його на штатну посаду викладача або, принаймні, заступника викладача, в зразковому при інституті училищі (Ніжинський, 1958, с. 23). Наразі ми не знаємо точно, чи було задоволене бажання А. Макаренка, оскільки відомий лише один документ, що, начебто, засвідчує його перебування у стінах інституту ще у листопаді цього року – підписаний ним у якості письмоводителя інституту офіційний лист (Макаренко, 1985, с. 191).

Два роки потому, 10 серпня 1919 року, в день захоплення Крюкова Добровольчою армією А. Денікіна, А. Макаренко несподівано для своїх близьких і колег залишає місто і переїздить до губернського центру (ще раніше зайнятого А. Денікіним) (Макаренко, 1985, с. 67, 184-185), де у пошуках роботи звертається до міської влади. Унаслідок цього 7 вересня Полтавська міська управа запрошує його на посаду завідувача міського нижчого початкового училища імені Куракіна, про що повідомила місцева преса (Завідуючий школою...). У новому статусі педагог переживає і останні місяці "білої" влади у Полтаві, і остаточно затвердження у ній влади радянської. Про особливості його роботи на зазначеній посаді залишилося

зовсім мало свідчень, і ми не можемо зараз із упевненістю оцінити характер педагогічних інновацій А. Макаренка цього періоду, а також внесок нових умов діяльності у становлення його професіоналізму.

Значно більше можна відшукати відомостей про громадську активність А. Макаренка упродовж 1919–1920 років. Розповсюджена серед біографів педагога інформація про нібито організацію ним у Полтаві професійної спілки учителів російських шкіл у процесі ретельних архівних пошуків М. Окса і Г. Хілліга переконливих доказів не знайшла, однак цими ж дослідниками підтверджений факт першої в біографії А. Макаренка участі в органах місцевого самоврядування: у березні 1920 року він був обраний від Спілки вчителів до складу Полтавської ради солдатських і робітничих депутатів і залишався членом ради принаймні до квітня 1921 року, працюючи в секції освіти (Окса, Хілліг, 2001, с. 123-125). Відзначаються й інші сфери громадської діяльності свого керівника: багато зусиль він витрачає, щоб розширити роботу міської бібліотеки, поповнити її шляхом закупівлі книг у приватних осіб, часто виступає з доповідями на учительських зборах, виявляючи глибоку ерудицію в педагогічних питаннях; організувавши невелику групу вчителів, він узявся за складання збірки диктантів і статей для переказів. В цей час Губернський відділ народної освіти призначив А. Макаренка відповідальним розпорядником організації першого в Україні дитячого палацу, який відкрився у Полтаві 25 липня 1920 року: “постійно, бувало, зустрінеш його, [...] то супроводжуючим підводу з рослинами [...], а то й підводу з мішками, наповненими пряниками та цукерками”. Як повідомляв “Більшовик Полтавщини”, до урочистостей були залучені 15 000 полтавських дітей. Окрім того, в серпні того ж року А. Макаренко брав участь у реорганізації полтавських загальноосвітніх шкіл у трудові, і в першу чергу – 10-ї трудової школи (Окса, Хілліг, 2001, с. 126).

Свого часу видатний український макаренкознавець М. Ніжинський відшукав важливі свідчення маловідомого і короткого періоду роботи А. Макаренка в органах виконавчої влади влітку 1920 року – очевидно, після свого залишення посади директора школи. Точна тривалість нової роботи А. Макаренка, на жаль, досі не з'ясована, оскільки єдиний поки що відомий документ, який зазначає його як завідувача секції дитячих колоній, датований 15 липня (Окса, Хілліг, 2001, с. 125-126). У червні того року він підготував дві доповідні записки, написані українською мовою, щодо реорганізації роботи підвідділу соціального виховання Полтавського губвідділу народної освіти: “Доповідь по підвідділу соціального виховання. Завідуючому губвідділом освіти на Полтавщині” та “Структура підвідділу соціального виховання”. Звертає на себе увагу, що у записках уперше фігурує ідея організації у кожному повіті губернії дитячих трудових колоній, яка, ймовірно, належить безпосередньо А. Макаренку (Ніжинський, 1958, с. 32).

Наведені біографічні відомості фактично завершують підготовчий період управлінської діяльності А. Макаренка, оскільки наступним, якісно іншим етапом його життєтворчості є діяльність в царині інноваційної доктрини нової влади – практиці соціального виховання, пов'язаній з керівництвом інтернатними закладами для перевиховання кримінальних підлітків.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Як ми бачимо, відкритий і введений до наукового обігу на сьогодні комплекс біографічних даних щодо обставин початкового етапу діяльності А. Макаренка на керівних посадах в освітній царині демонструє певний інформаційний дефіцит, що обумовлено такими об'єктивними чинниками, як часова віддаленість зазначених подій, пов'язані з військовим часом проблеми обігу, архівування та збереження адміністративних документів, відсутність живих свідків тощо – все це ускладнює виокремлення важливих закономірностей управлінського професіогенезу А. Макаренка.

Разом з тим звертає на себе увагу низка особливостей управлінського дебюту майбутнього автора “Педагогічної поеми”: відсутність можливості цілеспрямованого формування комплексу базових знань, навичок та уявлень в царині професійного управління; вкрай несприятливі соціально-політичні умови професійної діяльності, пов'язані з військовими діями, руйнацією багатьох соціальних і господарських інституцій, частою зміною влади, важкими матеріальними нестатками тощо; різнохарактерність типів адміністративних посад, серед яких: інспектор залізничного вищого початкового училища, завідувач міського нижчого початкового училища, депутат губернської ради, завідувач секції дитячих колоній губернського відділу народної освіти. На всіх зазначених посадах А. Макаренко як правило демонструє активну професійну позицію, регулярно виступає з організаційними і педагогічними ініціативами, виявляє інноваційне мислення.

Систематизація біографічного матеріалу закладає підвалини подальшого системного аналізу одиничного, загального і специфічного аспектів професіогенезу А. Макаренка, створює певні перспективи для більш глибокого вивчення цілісної феноменології його творчої особистості.

Список використаних джерел

- Дічек, Н. (2001). Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки. *Шлях освіти*, 4, 15-19.
- Дічек, Н. П. (2005). Спадщина А. С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (на матеріалах англійських джерел). (Дис. д-ра пед. наук). Київ.
- Завідуючий школою ім. Куракіна. (1919). *Рідне слово*, 35, 4.

- Ніжинський, М. П. (1958). *Життя і педагогічна діяльність А. С. Макаренка (Творчий шлях)*. Київ: Рад. школа.
- Ніжинський, М. П. (1967). *Життя і педагогічна діяльність А. С. Макаренка (Творчий шлях)*. Київ: Рад. школа.
- Окса, М., Хіллїг, Г. (2001). Між двох вогнів: А. С. Макаренко в Полтаві (1919–1920 роки). *Історична пам'ять*, 1/2, 121-127.
- Сухомлинська, О. (2001). Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Шлях освіти*, 4, 10-15.
- Makarenko, V. (1985). *Mein Bruder Anton Semenovic. Erinnerungen, Briefe*. Hrsg.: G. Hillig. Marburg: Makarenko-Referat. XVIII. (Opuscula Makarenkiana Nr 3).

References

- Dichek, N. (2001). Biografichnyi metod yak instrument doslidzhennia vitchyznianoї istorii pedahohiky [Biographical method as a tool for researching the domestic history of pedagogy]. *Shliakh osvity [The path of education]*, 4, 15-19 [in Ukrainian].
- Dichek, N. P. (2005). *Spadshchyna A. S. Makarenka u konteksti svitovoho istoryko-pedahohichnoho protsesu XX st. (na materialakh anhlomovnykh dzherel) [The legacy of A. S. Makarenko in the context of the world historical and pedagogical process of the 20th century (based on materials from English-language sources)]*. (D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Makarenko, V. (1985). *Mein Bruder Anton Semenovic. Erinnerungen, Briefe*. Hrsg.: G. Hillig. Marburg: Makarenko-Referat. XVIII. (Opuscula Makarenkiana Nr 3).
- Nizhynskyi, M. P. (1958). *Zhyttia i pedahohichna diialnist A. S. Makarenka (Tvorchyi shliakh) [The life and pedagogical activity of A. S. Makarenko (Creative Path)]*. Kyiv: Rad. shkola. [in Ukrainian].
- Nizhynskyi, M. P. (1967). *Zhyttia i pedahohichna diialnist A. S. Makarenka (Tvorchyi shliakh) [The life and pedagogical activity of A. S. Makarenko (Creative Path)]*. Kyiv: Rad. shkola. [in Ukrainian].
- Oksa, M., & Khillih, H. (2001). Mizh dvokh vohniv: A. S. Makarenko v Poltavi (1919–1920 roky) [Between Two Lights: A. S. Makarenko in Poltava (1919–1920)]. *Istorychna pamiat [Historical memory]*, 1/2, 121-127 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. (2001). Personaliia v istoryko-pedahohichnomu dyskursi [Personalities in historical and pedagogical discourse]. *Shliakh osvity [The path of education]*, 4, 10-15 [in Ukrainian].
- Zaviduiuchy shkoloiu im. Kurakyna [Head of the Kurakin School]. (1919). *Ridne slovo [Native word]*, 35, 4 [in Ukrainian].

TKACHENKO A., SEDA KOV O.

Poltava Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

BIOGRAPHICAL MATERIALS ON THE CHARACTERISTICS OF THE INITIAL STAGES OF A. MAKARENKO'S MANAGEMENT ACTIVITIES

The article is devoted to the systematic coverage and generalization of currently known and documented biographical information about the initial stages of the managerial and pedagogical activity of the outstanding Ukrainian educator A. Makarenko. A set of biographical data on the circumstances of the initial stage of activity of A. has been opened and introduced into scientific circulation today. Makarenko in leadership positions in the field of education demonstrates a certain information deficit, which is due to such objective factors, as the temporal remoteness of the mentioned events, problems related to the wartime circulation, archiving and preservation of administrative documents, lack of living witnesses, etc. - all this makes it difficult to single out important regularities of A.'s managerial professional development. Makarenko. At the same time, a number of features of the management debut of the future author of the "Pedagogical Poem" attract attention: the lack of the possibility of purposeful formation of a complex of basic knowledge, skills and ideas in the field of professional management; extremely unfavorable socio-political conditions of professional activity, associated with military actions, the destruction of many social and economic institutions, frequent changes of power, severe material shortages, etc.; variety of types of administrative positions, including: inspector of a railway higher primary school, head of a city lower primary school, deputy of the provincial council, head of the section of children's colonies of the provincial department of public education. In all these positions, A. As a rule, Makarenko demonstrates an active professional position, regularly takes part in organizational and pedagogical initiatives, and shows innovative thinking. The systematization of biographical material lays the foundations for further systematic analysis of single, general and specific aspects of A.'s professional development. Makarenko, creates certain perspectives for a deeper study of the holistic phenomenology of his creative personality.

Key words: *pedagogical biographical studies, professional development of a teacher-manager, A. Makarenko, biographical Makarenko studies, Kryukiv Railway Higher Primary School, Poltava City Lower Primary School named after Kurakin, Poltava Provincial Department of Public Education*

Стаття надійшла до редакції 11.10.2024 р.